

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

دگرخواهی و تأثیر آن بر رفتارهای زیست محیطی

فاطمه صدرنوی (استادیار، گروه علوم اجتماعی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)

sadrnabavi@mshdiau.ac.ir

منیره مهدی زاده (کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی، پژوهشگری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد،

ایران)

mahdizade62.m@gmail.com

هومان هنری (استادیار، گروه کشاورزی، واحد تربت جام، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت جام، ایران)

hohonary@yahoo.com

چکیده

اخلاق زیست محیطی نقشی تعیین کننده در تفکر و نگرش انسانها در برابر محیط زیست دارد. این پژوهش علمی با هدف بررسی تأثیر روحیهی دگرخواهی بر رفتارهای زیست محیطی با حضور سه متغیر میانجی آگاهی، دانش و نگرش زیست محیطی انجام شده است. روش پژوهش از نوع پیمایشی بوده و تکنیک مورد استفاده پرسشنامه می باشد. جامعه آماری افراد دارای تحصیلات دانشگاهی انتخاب شده اند. روش نمونه گیری از نوع متناسب با حجم بوده و ملاک ارزشیابی، روایی سازه، همگرا و محتوا می باشد. بمنظور پایایی ابزار از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شده است. پژوهش به روش معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. از تمامی شاخص های بدست آمده این گونه استنباط می شود که مدل پژوهش از برآزش مطلوبی برخوردار بوده است. یافته ها نشان می دهد افرادی که دارای روحیهی دگرخواهی بیشتری هستند. هرگاه از دانش و آگاهی زیست محیطی بهره مند شوند. نگرش آنها تغییر یافته و رفتارهای زیست محیطی بیشتری نسبت به افرادی که کمتر دگرخواهند از خود نشان می دهند. علاوه بر آن نتایج

نشریه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، سال نوزدهم، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۱، شماره پیاپی ۴۲ صص ۱۴۸-۱۱۵

تاریخ تصویب: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۲

نشان داد. روحیه‌ی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، نگرش و آگاهی به طور معناداری در گروه متاهلین بیشتر از مجردین بوده و در مورد متغیر دانش زیست محیطی تفاوت معناداری بین دو گروه نامبرده وجود ندارد. و همچنین، روحیه‌ی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، دانش، نگرش و آگاهی زیست محیطی در زنان بیشتر از مردان بوده است. و در نهایت گروه‌های تحصیلی نیز نشان می‌دهد، سطح تحصیلات بر روحیه‌ی دگرخواهی تاثیری نداشته ولی رفتارهای زیست محیطی، نگرش، آگاهی و دانش زیست محیطی با بالا رفتن سطح تحصیلات افزایش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: دگرخواهی، رفتار زیست محیطی، آگاهی زیست محیطی، دانش زیست

محیطی، نگرش زیست محیطی

۱. مقدمه

دانشمندان معتقدند از اوایل قرن هجدهم زمین وارد مرحله جدیدی شده است که در آن فعالیت‌های انسانی نقش مهمی در بروز تغییرات زیست محیطی داشته‌اند (بنتلی، ۲۰۱۳).^۱ تغییراتی که تبدیل به بحران‌های زیست محیطی شده و مسلماً نقش انسان در آن بسیار پر رنگ است. اغلب این بحران‌ها بر اثر اقداماتی است که به پشتوانه‌ی توسعه و زندگی بهتر برای انسان‌ها انجام می‌شوند. اما عواقب و ضررهای دراز مدت آن‌ها هر گونه سود و منفعت احتمالی را از بین می‌برد. مشکلاتی که به عنوان مهم‌ترین تهدیدات زیست محیطی بقاء در سیاره زمین را به شدت ناامن ساخته است (پراساد، ۲۰۱۵).

در چند دهه گذشته، رشد شتابان شهرنشینی و گسترش فعالیت‌های صنعتی، زیر ساخت‌های شهری را کاهش و ضایعات زیست محیطی را افزایش داده است و شهرها به طور فزاینده‌ای در معرض بحران‌های ناگوار زیستی به ویژه در کشورهای در حال توسعه هستند. معضلات زیست محیطی با سرعت بی‌سابقه‌ای پیش می‌رود و ما هنوز آمادگی مقابله با آن را نداریم (فیروزی و همکاران، ۱۳۹۶). گزارش نشریه نشنال جئوگرافیک نشان می‌دهد

۹۱ درصد از کل پلاستیک جهان که تاکنون تولید شده بازیافت نمی‌شود؛ این چالش، بخودی خود یکی از بزرگترین مشکلات محیط‌زیستی را تشکیل می‌دهد. امروزه، یکی از اهداف توسعه پایدار در هر کشوری حفاظت از محیط زیست است؛ با این حال در کشورهای در حال توسعه، توسعه اقتصادی با محیط زیست در تضاد بوده و با انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از سوخت‌های فسیلی و سایر فعالیت‌های انسانی علت اصلی افزایش دمای کره زمین شده است. همچنین، تغییرات آب و هوا ممکن است محیط زیست و فعالیت‌های بشر را مختل کند؛ بطوریکه، به جرات می‌توان تخریب محیط زیست را مهم‌ترین تهدید امنیت انسان در دنیای امروز در نظر گرفت (واقفی و حقیقتیان، ۱۳۹۴).

بحران‌های زیست محیطی جهانی بوده و ایران نیز از آن مستثنی نمی‌باشد. شدت تخریب محیط زیست در ایران به حد نگران کننده‌ای رسیده است. این روند در طول چند دهه اخیر افزایش بی سابقه‌ای یافته و در بسیاری از موارد از دیگر کشورها پیشی گرفته است (علوی مقدم و همکاران، ۱۳۹۱). ایران سال‌هاست جزء ده کشور اول دنیا در تولید گازهای گلخانه‌ای است. با نگاهی به وضعیت محیط زیست در ایران متوجه می‌شویم همه فاکتورهای زیست محیطی در این کشور در بحران و آشفتگی به سر می‌برند. ایران در زمره کشورهای خشک و نیمه‌خشک قرار گرفته و با بحران بی‌آبی و تغییر اقلیم روبروست؛ با این حال برنامه اساسی به منظور حفاظت از محیط زیست آن گونه که باید وجود ندارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد در چهل سال اخیر بیش از ۲۰۰ میلیون هکتار از مراتع تغییر کاربری داده شده‌اند و گونه‌های زیاد جانوری و گیاهی منقرض گشته‌اند. بدون توجه به توان اکولوژیکی سرزمین، کشاورزی نامتوازن و ناپایداری توسعه پیدا کرده و بیش از ۸۶ میلیارد مترمکعب آب تجدیدپذیر در بخش کشاورزی برداشت می‌شود؛ در حالی که خلاء عملکرد حدود ۶۰ درصد است یعنی تنها ۴۰ درصد پتانسیل عملکرد گیاهان در ایران به عملکرد قابل برداشت تبدیل می‌شود. جنگل‌ها علی‌رغم اهمیت ویژه‌ای که دارند مورد تهدیدهای گوناگون از جمله آتش‌سوزی، قاچاق چوب، هیزم‌گیری و آفات و بیماری‌ها بوده است. آلودگی هوا به

خصوص در فصول سرد که از اینورژن پایدارتر است در برخی از کلان شهرها از جمله تهران و مشهد، تنفس مردم را نشانه گرفته که این آلودگی ناشی از سوخت ناقص خودروها، مازوت سوزی و... می باشد؛ همچنین سهم انرژی های پاک در مصرف انرژی ایران بسیار پایین است در حالی که ایران شرایط استفاده از انرژی خورشیدی و بادی را نیز دارد (خبرگزاری کردپرس، ۱۴۰۱، ایران و بحران های زیست محیطی)!

در واقع کاهش معضلات محیط زیستی در ایران ضمن آنکه نیاز به بازنگری در برنامه های توسعه به سمت توسعه پایدار دارد، نیازمند همراهی و همفکری با جامعه جهانی و متخصصان اهل فن است. به نظر می رسد ادامه این وضعیت، پیامدهای جبران ناپذیری را به همراه داشته باشد. حفاظت از محیط زیست ایران طبق اصل پنجاهم، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران یک وظیفه عمومی بوده، لذا لازم است؛ اقدامات وسیع، همه جانبه، مستمر و فراگیر به منظور ارتقاء جایگاه فرهنگ محیط زیست و افزایش آگاهی های زیست محیطی در جامعه صورت پذیرد (علوی مقدم و همکاران، ۱۳۹۱). بسیاری از کارشناسان، برخی از مشکلات محیط زیست ایران را متوجه مردم می دانند و اعتقاد دارند که بی مهری آن ها به محیط زیست و تنوع زیستی، بسیار زیاد و غیر قابل توجیه است.

در خصوص خطراتی که این مساله بشر امروز و نسل آینده را تهدید می کند پژوهش های بسیاری در سطح جهان صورت پذیرفته است، و محققان در این زمینه به تحلیل های مهمی نائل شده اند. یکی از تبیین های قابل ملاحظه مربوط به نوع تفکر انسان به طبیعت خود می باشد، که اغلب ریشه در اخلاق محیط زیستی و رفتارهای انسانی دارد (یعقوبی و نجف لو، ۱۳۹۵). در این رهیافت تازه، به انسان و رفتارهای او به عنوان یکی از عناصر و عوامل حافظ منافع و عامل تقویت کیفیت محیط زیست توجه خاص مبذول می شود. در هر جامعه ای افراد برخورد نسبتا مشخصی در مورد محیط زیست از خود نشان می دهند که ممکن است این کنش مسئولانه، غیرمسئولانه و یا رفتاری بینابین باشد. این طیف وسیع از

برخورد انسان نسبت به محیط زیست تحت تأثیر عوامل بی‌شماری است که بطور عمده به محیط اجتماعی فرد مربوط می‌شود (مظفری و متفکر آزاد، ۱۳۹۸).

منزو^۱ (۲۰۰۵) یکی از راه کارهای جلوگیری از آسیب به محیط زیست را در تغییر رفتار انسان و توجه به ابعاد طبیعت گرایانه در انسان می‌داند. استردویدل و همکارانش^۲ معتقدند افرادی که آمادگی بیشتری برای تغییر دارند دگردوست بوده و احساس نزدیکی بیشتری با طبیعت دارند. در این افراد احتمال بیشتری نیز وجود دارد تا رفتارهای محافظت از محیط بیشتری از خود نشان دهند. در این میان از منظری آسیب‌شناختی هر گونه اعتنای اجتماعی در حیات فردی و اجتماعی، نشانه‌ی پویایی و سلامت جامعه است؛ زیرا کنش‌های دگردوستانه مهم‌ترین عامل پیوند اجتماعی و مقوم حیات اجتماعی هستند. در واقع گرایش به رفتارهای نوع دوستانه، در هنگام بروز موقعیت‌های غالباً اضطراری و نیازمند یاری‌رسانی در بین شهروندان شکل می‌گیرد. دگرخواهی به عنوان یکی از شاخص‌های تأثیرگذار در اخلاق جمعی همواره بین اندیشمندان مورد توجه است. به این معنا که شخص تمایل دارد تا خود را به سطح یک عضو آگاه جامعه ارتقاء دهد و منافع کلی جامعه را درک کند و در حقیقت رفتاری است که هدف آن نفع‌رسانی به دیگران است (گلچین و همکاران، ۱۳۹۵).

ایران کشوری رو به توسعه است و با توجه به نقش انسان در مواجهه با محیط زیست و تمامی موارد ذکر شده و با نگرش به این‌که شهر مشهد به عنوان پایتخت معنوی و یکی از کلانشهرهای ایران سالانه میزبان حدود سی میلیون زائر می‌باشد، که با ورود زائران مخاطرات زیست محیطی برای این کلانشهر شدت بیشتری می‌یابد. به نظر می‌رسد شهر مشهد بیشتر در معرض مخاطرات محیط زیستی قرار دارد؛ بنابراین اهمیت مطالعه به منظور سنجش روحیه‌ی دگرخواهی و تأثیر آن بر رفتارهای زیست محیطی در کلانشهر مشهد می‌تواند علاوه بر ایجاد فرهنگ حفاظت از محیط زیست و ارتقاء سطح آگاهی و دانش

1- Monzo

2- Strada vidal

زیست محیطی در بین مردم، سبب همبستگی، پویایی و همچنین انسجام و نظم در جامعه گردد، بدین منظور؛ در جهت اتخاذ سیاست‌های مناسب در مسیر توسعه‌ی پایدار، حفظ و نگهداری منابع برای نسل‌های آینده و لحاظ الزامات و مقتضیات متناسب پژوهش حاضر لازم و ضروری بنظر می‌رسد. با توجه به تمامی مطالب بیان شده فرضیات پژوهش عبارت‌اند از:

- دگرخواهی بر رفتارهای زیست محیطی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی تاثیر دارد.
- هر چه روحیه‌ی دگرخواهی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیشتر باشد. رفتارهای زیست محیطی آنان با حضور متغیر میانجی دانش زیست محیطی بیشتر می‌شود.
- هر چه روحیه‌ی دگرخواهی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیشتر باشد. رفتارهای زیست محیطی آنان با حضور متغیر میانجی آگاهی زیست محیطی بیشتر می‌شود.
- هر چه روحیه‌ی دگرخواهی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیشتر باشد. رفتارهای زیست محیطی آنان با حضور متغیر میانجی نگرش زیست محیطی بیشتر می‌شود.
- متغیرهای وضعیت تاهل، جنسیت و سطح تحصیلات، بر دگرخواهی، آگاهی زیست محیطی، دانش زیست محیطی، نگرش زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی تاثیر دارد.

۲. مبانی نظری تحقیق

۱.۲. پیشینه تحقیق

دانشکده تحصیلات تکمیلی علوم انسانی و اجتماعی کنتکا آروگا (۲۰۲۰) دانشگاه سائتامابه این مسئله که آیا آگاهی محیط زیستی یک پیش‌بینی کننده مناسب برای شناخت سطح نوع دوستی محسوب می‌شود؛ به دنبال شناخت اعتبار استفاده از شاخص آگاهی محیط زیستی بر سطح نوع دوستی با استفاده از طیف لیکرت بوده است. هدف پیش‌بینی سطح

نوع دوستی توسط مدل‌های مقایسه‌ای به این منظور است که چگونه ویژگی‌های جمعیتی پاسخگویان مانند (سن، درآمد، تحصیلات، جنسیت و همچنین درجه آگاهی سیاسی و اجتماعی افراد و نگرش نسبت به بخشش بر شاخص محیط‌زیستی و شاخص نوع دوستی خود اظهاری فرد تأثیر می‌گذارد. نتایج این مطالعه نشان داد؛ جهت تأثیرات متغیرها بر روی شاخص‌ها، ضرایب برآورد شده آنها از نظر آماری معنادار بوده و همگی مشابه بودند. همچنین با استفاده از داده‌هایی که از تعدادی پاسخگویان ژاپنی بدست آمد. این واقعیت آشکار شد که بین آگاهی محیط‌زیستی و شاخص نوع دوستی خود اظهاری یک رابطه دوسویه وجود دارد (کتاکا آروگا، ۲۰۲۰).

دی دو مینیسو^۲ و همکاران (۲۰۱۷) به بررسی حفاظت از محیط‌زیست به دلایل منافع شخصی به عبارتی نوع دوستی تنها دلیل رفتارهای پایدار نیست، می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان داد: نگرانی در مورد مسائل زیست محیطی محرک‌های مهم رفتارهای پایدار و طرفدار محیط‌زیست است و می‌تواند بین آنهایی که بنیاد روانشناختی خود افزایشده (خودگرا) در مقابل خود متعالی دارند، تمایز قائل شود. با این حال تا به امروز، رویکرد غالب برای ترویج رفتار طرفدار محیط‌زیست به جای جلب منافع شخصی، بر برجسته کردن منافع برای دیگران یا طبیعت متمرکز شده است. با تکیه بر مدل گنجاندن نگرانی‌های زیست محیطی، ما استدلال می‌کنیم نگرانی‌های محیطی خودگرا و خود متعالی که به ترتیب، به عنوان منفعت شخصی و نوع دوستی مفهوم‌سازی می‌شوند، ساختار سلسله مراتبی دارند. مطالعات نشان می‌دهد رفتار افرادی که منفعت طلبند زمانی پایدار و دوست‌دار طبیعت است که این رفتار منجر به منفعت شخصی شود؛ در حالی که افراد نوع دوست تنها با در نظر گرفتن منافع محیط‌زیستی دست به رفتارهای پایدار می‌زنند. یافته‌های گزارش شده نتایج سودمندی برای

1- Kentaka Aruga Graduate School of Humanities and Social Sciences, Saitama University, 2020

2- De Dominicis

برنامه‌ها و سیاست‌های طراحی شده جهت ترویج رفتار طرفدار محیط زیست با هدف درک واکنش‌های انسان به یک محیط در حال تغییر دارد (استفانودی، ۲۰۱۷).

اسلات دی و همکارانش^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان بازیافت مواد به تنهایی یا شرکت در یک اعتراض عمومی به ارزش‌ها به عنوان عامل اساسی تاثیرگذار بر تغییرات اجتماعی محیط زیستی است می‌پردازند. تغییرات در اقدامات اجتماعی برای حفاظت از محیط‌زیست را می‌توان با شرکت در یک اعتراض عمومی، پیوستن به یک طرح باغبانی اجتماعی یا بازیافت در خانه شناخت. با این حال، تحقیقات کمی به بررسی این موضوع پرداخته است که چگونه تفاوت‌های فردی در پذیرش ارزش‌ها با مشارکت افراد در انواع مختلف اقدامات تغییر اجتماعی در زمینه رفتارهای طرفدار محیط زیست تاثیرگذار است. ما فرض کردیم که ارزش‌ها بر اساس اهداف متفاوتی که هر یک از این کنش‌ها ممکن است داشته باشند (مثلاً تغییر رفتار خود یا تاثیرگذاری بر دیگران) با انواع مختلف کنش‌های تغییر اجتماعی ارتباط متفاوتی دارند. یک نظرسنجی در میان افرادی که در فعالیت‌های طرفدار محیط زیست در طول کنفرانس تغییرات آب و هوایی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۵ شرکت داشتند، پیش‌بینی‌های ما را تأیید کرد. به طور خاص، ما دریافتیم رفتار فردی و اقدامات اجتماعی به طور منحصر به فردی با ارزش‌های محیطی زیستی مرتبط است (اسلات و همکاران، ۲۰۱۸). و همچنین تحقیقاتی که موجسیس^۲ در سال (۲۰۱۱) انجام داده است. یا تحقیقی که آل مولای و همکاران^۳ در سال (۲۰۱۵)، بگوم و همکاران^۴ در سال (۲۰۱۵)، ماتاریتا کسکانتته^۵ در سال (۲۰۱۵)، اسپان گنبری^۶ در سال (۲۰۱۰)، آکپان و آبانگ^۷ در سال

1- Sloot

2- Mujcic

3- Al-Mulali

4- Begum

5- Matarrita-cascante

6- Spangenberg

7- Akpan & Abang

(۲۰۱۴)، اوزمت^۱ در سال (۲۰۱۱)، مگابله^۲ در سال (۲۰۱۳)، لی و همکاران^۳ در سال (۲۰۱۳)، کلموس و آگمین^۴ در سال (۲۰۱۴)، پیلایوین و چان^۵ در سال (۲۰۱۴)، لن و منرو^۶ در سال (۲۰۱۳)، آرو ری و همکاران^۷ در سال (۲۰۱۴)، استرادا و تاجار^۸ (۲۰۱۷) انجام داده‌اند و بسیاری تحقیقات دیگر که همگی به گونه‌ای با دغدغه‌ی زیست محیطی به بررسی محیط پرداخته‌اند.

پژوهشگران این تحقیق پس از مطالعات بسیار که در رابطه با معضلات محیط زیست و مخاطرات به وجود آمده در سطح جهانی و ملی به عمل آوردند؛ به مسئله‌ی تازه‌ای دست یافتند که در هیچ زمینه و مطالعه پژوهشی در تحقیقات داخلی با رویکرد جامعه‌شناسی مورد توجه قرار نگرفته بود. تمامی پژوهش‌ها در زمینه‌ی تحقیق مذکور خارجی بوده است. لذا اهمیت مطالعه‌ی روحیه‌ی دگرخواهی و تأثیر آن بر رفتارهای زیست محیطی با توجه به نگرش، دانش و فرهنگ جامعه‌ی ایران لازم بنظر می‌رسد.

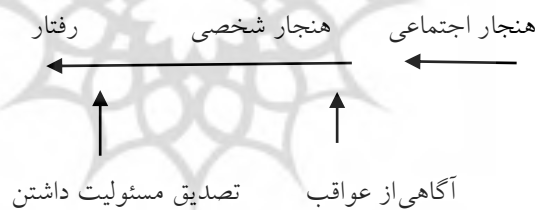
۲.۲. چارچوب نظری تحقیق

۱.۲.۲. نظریه رفتار زیست محیطی اسکوارتز

اسکوار (۲۰۰۷)^۹ استدلال نمود رفتار دگرخواهانه، هنگامی رخ می‌دهد که افراد از هنجارهای شخصی با توجه به رفتارهای ویژه برخوردار باشند. ما انتظار داریم دیگران به روشی مناسب به لحاظ اخلاقی عمل کنند و آنها نیز چنین انتظاری را از ما دارند. هنجارهای اجتماعی هنجارهای شخصی مورد پذیرش ما را شکل می‌دهند. که مبتنی بر گرایشات

-
- 1- Ozmete
 - 2- Mugableh
 - 3- Lee
 - 4- Kolimus
 - 5- Pilivin and Jane
 - 6- Lan & Munro
 - 7- Aruri
 - 8- Strada & Tojar
 - 9- Squartz

اخلاقی ما هستند؛ و به شدت نهادینه شده‌اند (اسکوارتز، ۱۹۸۰). در این مدل، انتقال از گرایش‌ها به نگرش‌ها و رفتارها به وسیله دو متغیر تحت تاثیر قرار گرفته است. اسکوارتز (۱۹۷۳) مطرح می‌کند در کنار انگیزه‌های شخصی، انگیزه‌های نوعدوستی برای انجام دادن فعالیت‌های گروهی بسیار مهم هستند. در مدل نوعدوستی، فرض بر این است که اگر جهت‌گیری اخلاقی افراد در جهت آسایش و رفاه افراد دیگر باشد، فرد به منظور پیامدهای مفید برای دیگران، ارزش قائل می‌شود و برای حفظ افراد از آسیب برانگیخته می‌شود. اسکوارتز معتقد است رفتار نوعدوستانه، ناشی از فعالیت معیارهای شخصی است و میان معیارهای شخصی و اجتماعی تمایز قائل می‌شود (به نقل از ویدگرن، ۱۹۸۸). در چند دهه گذشته، برای انجام دادن تعدادی از مطالعات از مدل نوعدوستی به منظور درک رفتارهای انسانی برای بهبود وضعیت زیست محیطی استفاده شده است.

طبق این نظریه احتمال وقوع رفتارهای مثبت محیطی زمانی است که فرد از پیامدهای زیان آور شرایط محیطی برای دیگران آگاهی بیشتر داشته باشد. همچنین شخص نسبت به تغییر شرایط آسیب‌زا احساس مسئولیت کند. در این شرایط فرد احساس تعهد اخلاقی برای حفظ یا کم کردن پیامدهای زیان‌آور محیطی را تجربه می‌کند. این انگیزه معیار شخصی

نامیده می‌شود. مدل نودوستی در حوزه نظریه‌های روانشناختی-اجتماعی قرار می‌گیرد. این الگو را استرن و دیتز بسط داده‌اند (استرن و همکاران، ۲۰۰۰).^۱

۲.۲.۲. نظریه نیروی نظارت درونی شده در وجدان جمعی امیل دورکیم

دورکیم^۲ وجدان جمعی را که از مفاهیم محوری در آثارش می‌باشد چنین تعریف کرده است. مجموع اعتقادات و احساسات مشترک در میان افراد یک جامعه نظام معینی را شکل می‌دهد که حیات خاص خود را داراست؛ و می‌توان آن را وجدان جمعی یا مشترک خواند؛ بنابراین وجدان جمعی اگر چه جز در وجدان‌های فردی تحقق نمی‌یابد با آنها کلاً متفاوت است. وجدان جمعی که دورکیم آن را مصداقی از واقعیت‌های اجتماعی غیر مادی می‌داند در واقع عبارت است از مجموعه تصورات عام فردی از وجدان که در سطح اجتماعی وجود دارد و از عوامل تعیین کننده‌ی انتظارات فرهنگی در رفتار افراد است. شکی نیست که وجدان جمعی دارای اندام واحدی که بستر مادی او را تشکیل دهد نیست. وجدان جمعی بنا به تعریف در مقام گستره‌ی جامعه پراکنده است. با این همه خصایص ویژه‌ای دارد که موجب تمایز آن به عنوان یک واقعیت متمایز می‌شود. در واقع وجدان جمعی از شرایط خاصی که افراد در آن قرار دارند مستقل است. افراد می‌گذرند؛ ولی وجدان جمعی باقی می‌ماند. همچنین وجدان جمعی با هر نسل عوض نمی‌شود. بلکه بر عکس پیوند دهنده‌ی نسل‌های متمادی به یکدیگر است. وجدان جمعی نوع روحی جامعه است. نوعی که درست مانند انواع فردی هر چند به شیوه‌ای دیگر دارای خاص شرایط هستی و شیوه توسعه‌ی خاص خویش است. وجدان جمعی می‌تواند در چهار بعد با یکدیگر متفاوت باشد؛ ۱- ظرفیت: تعداد افرادی که درگیر هستند. ۲- شدت: عمق احساس افراد نسبت به آن. ۳- تصلب: نحوه‌ی تعریف آن. ۴- درون مایه: نحوه‌ی شکل‌گیری آن. دورکیم عقیده دارد، اخلاق فقط به این دلیل می‌تواند وجود داشته باشد که جامعه به خودی خود دارای ارزشی

1- Estern

2- Durkheim

برتر از افراد باشد. از نظر عقیده‌ی عمومی، اخلاق هنگامی آغاز می‌شود که بی‌غرض از خودگذشتگی در کار باشد. ولی بی‌غرض، هنگامی معنا دارد که عاملی که ما خود را تابع آن می‌کنیم ارزشی نیرومندتر از ارزش ما داشته باشد (دورکیم، ۱۹۹۳: ۷۵).

۳.۲.۲. نظریه جامعه مخاطره‌آمیز

اولریش بک^۱، موضوع مخاطره را به بحران‌هایی که با توسعه جامعه صنعتی در ارتباط هستند پیوند می‌زند و استدلال می‌کند که توسعه عقلانیت علمی و پیشرفت اقتصادی در عصر مدرنیته، مخاطرات زیست بومی فراوانی به دنبال داشته است که نمی‌توان از آن‌ها چشم پوشید. دو وضعیت مدرن از نظر بک قابلیت تعریف دارد: مدرنیته اولیه، شامل الگوهای جمعی حیات انسانی، پیشرفت، کنترل پذیری و استفاده کامل از طبیعت در قالب اجتماعات و روابط اجتماعی در سرزمین‌هایی که دارای دولت ملی است؛ و مدرنیته ثانویه که مسائلی هم چون جهانی شدن، فردی ساختن حیات انسانی، انقلاب جنسیتی و مخاطرات جهانی محیط زیست را در بردارد. او معتقد است اطلاعات و معرفت علمی انسان‌ها نسبت به ریسک‌ها، رو به افزایش می‌گذارد و با تردید نسبت به قابلیت‌ها و اعتبار دانش، فضای قطعی و یقینی ترسیمی در عصر جامعه صنعتی یا مدرنیته اولیه تضعیف می‌شود. نکته شایان توجه، در تاکید او بر نا آگاهی شهروندان در جامعه مخاطره‌آمیز است. با توجه به این نگرش در مورد مخاطرات و مدرنیته در نهایت بک بر این نکته تاکید می‌کند که موضوع اساسی آن است که ما (مردم عادی، سیاستمداران، جامعه‌شناسان، جنبش‌های اجتماعی و کارشناسان) چگونه با نا آگاهی مان مقابله کنیم و چگونه و بر چه اساسی در میان عدم قطعیت‌های بر ساخته شده تصمیم بگیریم. پارادایمی که او مطرح می‌کند تصویر جامعه جهانی متفاوتی است؛ به اعتقاد او، خودآگاهی در سطح جهانی نسبت به سرنوشت مشترک بشریت و مخاطراتی که تنها سیاره حیات را تهدید می‌کند نوع جدیدی از سیاست را طلب می‌نماید که تحولی در سطح اجتماعی را موجب و باعث ظهور فرد آگاه و مطلع (به جای شهروند سابق

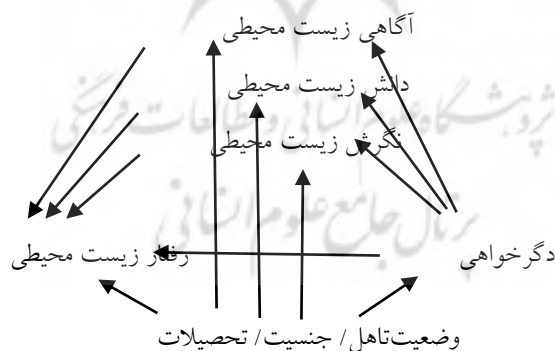
1- Ulrich Beck

در مدرنیته اولیه) شود، که نسبت به سرنوشت جهانی و مخاطرات نوع بشر و تحولات در سطح جهان آگاه تر است و به آن عکس العمل نشان می دهد. این آگاهی به رواج سیاست «جهانی بیندیش، محلی عمل کن» منجر می شود که حتی در تصمیمات شخصی افراد از جمله این که چه بخرند و چه چیزی نخرند و چه چیزی را مصرف نمایند، تاثیر می گذارد. شکل گیری سرمایه فرهنگی بوم شناختی برای زیستن در یک جامعه پایدار، انگیزه اصلی برای حفاظت از محیط زیست را فراهم می آورد (علوی مقدم و همکاران، ۱۳۹۱).

۴.۲.۲. نظریه ارزش، باور و هنجار

استرن چارچوب تئوری ارزش، باور و هنجار برای مطالعه رفتار زیست محیطی ارائه داده است. این نظریه، پیوند نظریه ارزش با نظریه هنجار اخلاقی عمل گرا و پارادایم جدید زیست محیطی است. فرضیه های نظریه ارزش، باور و هنجار از این فرض که هنجارهای اخلاقی شخصی مبنایی برای افراد مستعد به رفتارهای مستعد به رفتارهای مسئولانه زیست محیطی است، پشتیبانی می کند (امام قلی و صالحی، ۱۳۹۱).

۳.۲. مدل پژوهش

۳. روش تحقیق

۱.۳. نوع تحقیق، فنون گردآوری اطلاعات، روایی، اعتبار و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش از روش پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه یکی از بهترین تکنیک‌های جمع‌آوری اطلاعات در تحقیقات پیمایشی می‌باشد (دواس.دی.ای^۱، ۱۳۹۹). جامعه آماری با فرض براینکه افراد دارای تحصیلات دانشگاهی تمایل بیشتری نسبت به تغییر در رفتار از خود نشان می‌دهند و آمادگی بیشتری برای تغییر دارند، از میان دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی دانشگاه فردوسی و دانشگاه آزاد مشهد انتخاب شده‌اند. جامعه آماری پیچ‌های فعال دانشجویی دانشگاه‌های فردوسی و آزاد مشهد در رسانه اجتماعی اینستاگرام با حجم عضویت فعال در مجموع ۱۶۶۲ نفر در نظر گرفته شده است. نمونه‌گیری از طریق ورود به پیج‌های مذکور و پس از بررسی‌های پیوسته و روزانه و آگاهی یافتن از میزان تعداد بازدیدکنندگان و از طریق هماهنگی با ادمین‌های مربوطه و قرارداد لینک پرسشنامه (که در بستر سامانه پرس‌لاین طراحی گردیده بود) به صورت استوری به مدت دو هفته نمونه‌گیری متناسب با حجم به عمل آمده است. با توجه به جدول مورگان و فرمول کوکران حجم نمونه ۳۱۲ نفر بدست آمد، که ۳۲۰ نمونه به صورت تصادفی جمع‌آوری شده‌اند.

روایی پژوهش از سه نوع روایی محتوا، همگرا^۲ و سازه برخوردار می‌باشد. روایی محتوا از طریق برگزاری جلسات مرتبط با موضوع پژوهش و مشورت با صاحب‌نظران، اساتید و خبرگان مربوطه انجام شده است. روایی همگرا از طریق آزمون میانگین واریانس استخراجی (AVE) که همبستگی و همگرایی سوالات یک متغیر را در مدل بیرونی نشان می‌دهد بررسی شده است. با توجه به

1- Devas, D., A

2- Convergent validity

اینکه مقدار مربوطه بالاتر از ۰/۵ گزارش شده است حاکی از تایید روایی همگرا در مدل برازش یافته می‌باشد.

روایی سازه از طریق تحلیل عامل تاییدی (CFA) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج گزارش شده این بررسی در بخش یافته‌های پژوهش قابل مشاهده می‌باشد که نشان‌دهنده مدل ساختاری مناسب بوده است.

به منظور همبستگی درونی سوالات از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) استفاده شده است. طبق گزارش دریافت شده از نرم افزار نتایج پایایی مناسب را نشان می‌دهد.

به منظور بررسی فرضیات از روش تحلیل عامل تاییدی و معادلات ساختاری و همچنین برای بررسی فرضیات متغیرهای زمینه‌ای از آزمون‌های تی دو نمونه مستقل و آزمون یک طرفه آنوا استفاده شده است.

به منظور سنجش طبیعی بودن توزیع داده‌ها از آزمون‌های Shapiro و Kolmogorov استفاده شده است. نتایج آزمون‌ها طبیعی بودن توزیع داده‌ها را می‌رساند.

پرسشنامه در شش بخش سوالات جمعیت شناختی، روحیه‌ی دگرخواهی با ۱۱ سوال، دانش زیست‌محیطی با ۱۰ سوال، رفتارهای زیست محیطی با ۶ سوال و نگرش زیست محیطی با ۷ سوال بصورت طیف لیکرت طراحی شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده توسط نرم افزارهای amos و spss نسخه 26 انجام شده است.

۲.۳. مفاهیم و تعاریف

۱.۲.۳. دگرخواهی

رفتارهای داوطلبانه و بدون انتظار پاداش است، که هدفش سود رساندن به غیر بوده و در آن فرد در جهت نفع و خیر دیگری عمل می‌نماید. بارتل، چند ویژگی برای عمل خیرخواهانه برشمرده است: ۱- به دیگری سود برساند. ۲- داوطلبانه باشد. ۳- با قصد و آگاهانه باشد. ۴- بدون انتظار پاداش باشد (گلچین و همکاران، ۱۳۹۵). به عبارتی

دگرخواهی در این پژوهش اساساً رفتارهایی است که هدف آن نفع رسانی به محیط زیست و دیگران باشد، داوطلبانه و آگاهانه صورت گیرد و درنهایت، فرد انتظار پاداش نداشته باشد.

۲.۲.۳. رفتار زیست محیطی

رفتار حامی محیط زیست مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شود (بردباریان، ۱۳۹۴).

۳.۲.۳. آگاهی زیست محیطی

منظور، توانایی فهم اصول شناخت محیط زیست و زندگی کردن بر پایه آن‌هاست. آگاهی زیست محیطی توانایی فرد در درک و ارزیابی تاثیرگذاری جامعه بر اکوسیستم است به صورتی که این آگاهی در قالب درک مسائل مربوط به محیط زیست و منشأ به وجود آمدن آن‌ها و پیامدهای ناشی از آن مسائل جلوه‌گر می‌شود (صالحی و آقا محمدی، ۱۳۸۷). آگاهی همیشه تاثیر مستقیم بر رفتار ندارد اما مکانیسم‌های دیگری را تقویت می‌کند که تغییر رفتار را تسهیل می‌نماید (سلامت، ۱۳۹۹).

۴.۲.۳. نگرش زیست محیطی

مجموعه‌ای از باورها و تمایلات رفتاری فرد در مورد محیط زیست و فعالیت‌ها یا مسائل مرتبط با محیط زیست می‌باشد به طوری که همراه با داشتن نگرانی و دغدغه‌ی محیط زیستی باشد (غفاری، ۱۳۹۸).

۵.۲.۳. دانش زیست محیطی

شامل اطلاعات فرد در مورد معضلات محیطی، عوامل موثر بر گسترش آن، معضلات و اطلاعات در مورد آن چیزی که فرد می‌تواند برای بهبود این وضعیت انجام دهد. دانش به عنوان یک ضرورت برای انجام موفقیت آمیز فعالیت‌ها قلمداد می‌شود. دانش و آگاهی اساس نگرش انسان و رفتار افراد برای تعاملی دوستانه با محیط زیست می‌باشند. لذا بهبود محیط زیست نیازمند مشارکت افرادی آگاه از جایگاه محیط زیست در زندگی بشر است

(ویسی و زرنیدیان، ۱۳۹۱). طبق تعریف میلفانت (۲۰۰۶) سواد زیست محیطی، مهارت دریافت دانش از طبیعت، اصول اساسی اکولوژی و زندگی کردن هماهنگ با این اصول است. بر اساس تعریف یونسکو، آموزش عملی پایه‌ای برای همه مردم است که برای آنها دانش، مهارت و انگیزه‌های مقدماتی فراهم می‌کند تا بتوانند نیازهای زیست محیطی خود را بر طرف و به توسعه پایدار کمک کنند (شیری، میبودی، امام‌قلی، ۱۳۹۱).

۴. یافته‌های تحقیق

در این بخش با استفاده از روش‌های آمار استنباطی به تحلیل داده‌ها پرداخته شده است. تا از نتایج حاصل شده در نهایت، جهت آزمون و استنتاج فرضیات تحقیق بهره‌گیری شود. بررسی برازش مفهومی مدل در دو مرحله صورت پذیرفته است. نخست ارزیابی برازش بخش اندازه‌گیری مدل و دوم ارزیابی برازش بخش ساختاری مدل که در ادامه به تفصیل در مورد آن‌ها بحث شده است.

۱.۴. ارزیابی مدل اندازه‌گیری پژوهش با استفاده از تحلیل عامل تاییدی^۱

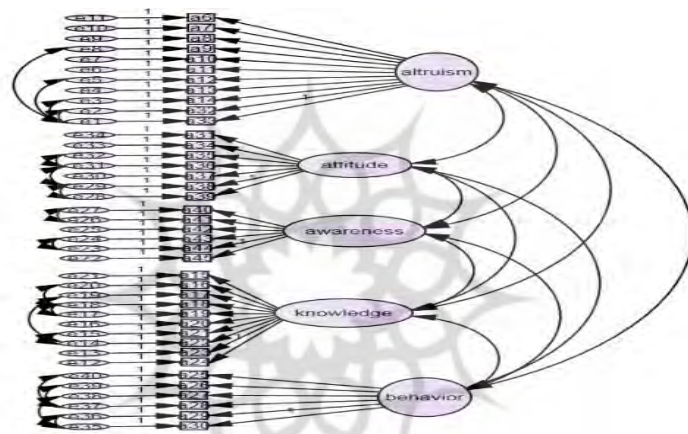
قبل از برازش مدل ساختاری، لازم است بررسی شود آیا متغیرهای مشاهده شده (سوالات پرسشنامه) ابعاد یا متغیرهای پنهان را منعکس می‌کنند یا خیر؟ بدین منظور، با استفاده از روش اندازه‌گیری تحلیل عامل تاییدی (CFA) به بررسی مدل مفهومی پژوهش پرداخته شده است تا درجهی برازش مدل، کفایت بارهای عاملی، باقی مانده‌های استاندارد شده و واریانس‌های تبیین شده برای متغیرهای مشاهده شده تعیین شوند. در این مدل روابط بین متغیرهای پنهان با یکدیگر و نیز گویه‌های سنجش هر متغیر پنهان^۳ با متغیر مربوط بررسی شده است. نکته مهم این است که اگر پس از محاسبه بارهای عاملی بین سازه و شاخص‌های آن با مقادیری کمتر از ۰/۴ مواجه شدیم، باید آن شاخص‌ها (سوالات

1- Dualiby 2006

2- Confirmative Factor Analysis

3- Latent variable

پرسش‌نامه) را اصلاح نموده و یا از مدل تحقیق حذف شود. در بررسی مدل ذکر شده، در تمامی سوالات سطح معنی‌داری (P) برابر و کمتر از ۰/۰۵ بوده و C.R بیشتر از ۱/۹۶ در سطح معناداری ۰/۰۵ گزارش شده است. همانطور که از نتایج تحلیل عامل تاییدی برداشت شده است مدل، دارای روایی سازه مناسب می‌باشد. در شکل و جدول شماره یک مناسب بودن سازه با توجه به شاخص‌های بدست آمده نشان داده شده است.

شکل ۱. ارزیابی برازش مدل

در جدول شماره یک CFI شاخصی است که برازش مدل پیشنهاد شده به مدل مستقل را می‌سنجد که در مدل برابر ۰/۹۰۹ است. با توجه به این که مقادیر ۰/۹ و بالاتر قابل قبول می‌باشند، این اندازه نیز نمایانگر برازش قابل قبول مدل می‌باشد. GFI نیز مقدار نسبی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها را به گونه مشترک از طریق مدل ارزیابی می‌کند. دامنه تغییرات این دو شاخص بین صفر و یک می‌باشد و مقدار برابر یا بزرگ تر از ۰/۹۰ نمایانگر برازش مطلوب است. همانطور که در جدول آمده است. مقدار GFI برابر ۰/۹۰۷ می‌باشد. که نشانگر برازش مطلوب است.

RMR شاخص ریشه میانگین می باشد. هرچه این معیار به صفر نزدیکتر باشد نیکویی برازش مدل بالاتر است. در مدل برازش یافته تحقیق این شاخص دارای تناسب بالایی می باشد.

AGFI شاخص تعدیل یافته برازندگی می باشد که نتایج درج شده در جدول نشان از مناسب بودن این شاخص را دارد.

t-value جهت بررسی معنادار بودن رابطه بین متغیرها از آماره آزمون t در سطح خطای ۰/۰۵ بررسی شده است. بنابراین اگر میزان آماره های تی محاسبه شده با آزمون t-value از ۱/۹۶ کوچکتر باشد رابطه معنادار نیست.

TLI ضریب توکر - لوییس می باشد. مقدار مطلوب آن بیشتر از ۰/۹ می باشد. همانطور که در جدول مشاهده می شود نشان از قابل قبول بودن دارد.

RMSEA، متوسط باقی مانده های بین همبستگی/کوواریانس مشاهده شده نمونه و مدل مورد انتظار برآورد شده از جامعه است که بنابر توصیه لوهلین^۱ مقدار کمتر از ۰/۰۵ به معنای برازش خوب می باشد. همانطور که در مدل آمده است مقدار RMSEA برابر با ۰/۰۴۵ است که نشانگر برازش مطلوب می باشد.

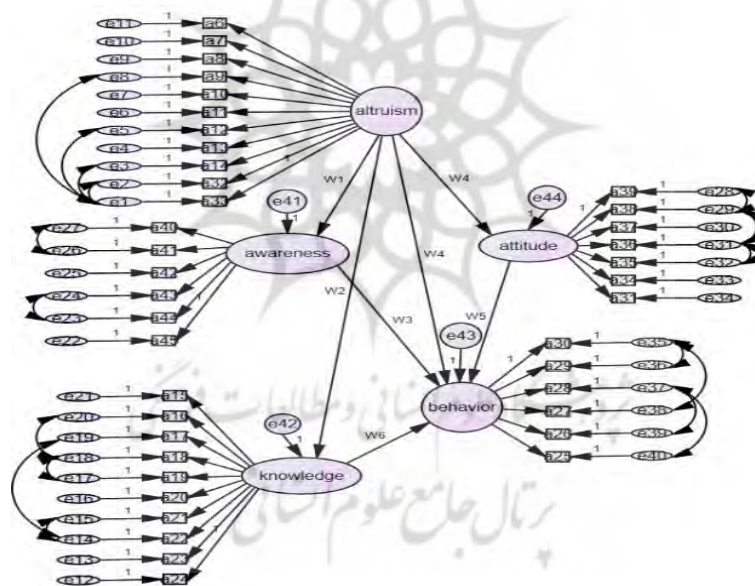
بارهای عاملی از طریق محاسبه مقدار ارتباط شاخص های یک سازه با آن سازه محاسبه می شوند. که اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۰/۴ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص های آن از واریانس خطای اندازه گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه گیری قابل این طور استنباط می شود که مدل پژوهش برازش مطلوبی دارد.

جدول ۱. شاخص‌های برازش مدل

AGFI	RMR	GFI	CFI	CMIN/DF	Indicator
۰/۰۸۷۳	۰/۰۰۴۵	۰/۹۰۷	۰/۹۰۹	۱/۹۴۴	Model fit
t-Value	RMSEA	TLI	CMIN	DF	Indicator
۱/۹۹۹	۰/۰۴۵	۰/۹	۳۷۱/۲۶۶	۱۹۱	Model fit

۲.۴. ارزیابی بخش ساختاری مدل

در این مرحله فرضیات پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج مدل ساختاری پژوهش با توجه به شاخص‌های برازش یافته در جدول و شکل شماره ۲ قابل مشاهده می‌باشد.

شکل ۲. بخش ساختاری مدل برازش یافته

علامت ضریب رگرسیونی نشان از تاثیر مثبت و یا منفی در متغیرها می‌باشد. به طور کلی اگر مقدار بحرانی آماره تی از عدد ۱/۹۶ بیشتر باشد. نشان از این امر است که تاثیر، معنی‌دار

می‌باشد. همانطور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود. روحیه‌ی دگرخواهی بصورت مستقیم بر رفتارهای زیست محیطی در افراد موثر نبوده بلکه با حضور متغیرهای میانجی آگاهی زیست محیطی، دانش زیست محیطی و نگرش زیست محیطی است که تأثیرگذار می‌باشد. در ادامه به تفصیل و به تفکیک در رابطه با قبول یا رد فرضیات شرح داده شده است.

جدول ۲. ضرایب رگرسیونی فرضیات پژوهش

P	C.R	S.E	Estimate	شرح	
۰/۰۷۰	۱/۷۹۸	۰/۴۳۶	۰/۷۸۳	دگرخواهی << رفتار	H1
۰/۰۰۰	۴/۳۵۶	۰/۳۴۱	۱/۴۸۲	دگرخواهی << آگاهی << رفتار	H2
۰/۰۰۵	۳/۶۴۳	۰/۲۰۲	۰/۷۳۶	دگرخواهی << دانش << رفتار	H3
۰/۰۰۰	۴/۶۶۸	۰/۴۳۶	۲/۰۳۷	دگرخواهی << نگرش << رفتار	H4

جدول شماره ۳ نتایج روش بوت استرپ^۱ را نشان می‌دهد. جهت بررسی روابط میانجیگری بین متغیرهای پژوهش از روش بوت استرپ استفاده شد. روش بوت استرپ روشی ناپارامتریک است که از طریق نمونه‌گیری مجدد به برآورد خطاهای استاندارد می‌پردازد، و هیچ مفروضه‌ای در مورد طبیعی بودن توزیع نمونه‌گیری اثرهای غیرمستقیم ندارد.

جدول ۳. نتایج روش بوت استرپ

Parameter	Estimate	Lower	Upper	P
دگرخواهی -- آگاهی -- رفتار	۱/۴۸۲	۰/۳۴	۵/۸۵۳	۰/۰۰۰
دگرخواهی -- دانش -- رفتار	۰/۷۳۶	۳/۵۳	۰/۲۷۱	۰/۰۵۰
دگرخواهی -- نگرش -- رفتار	۲/۰۳۷	۷/۶۱۸	۰/۲۰۹	۰/۰۰۰

1- perform Boot strap

۳.۴. مسئله اعتماد یا پایایی با این موضوع سروکار دارد که شاخص‌های مورد استفاده با چه دقتی موضوع مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کنند. جدول شماره ۴ نتایج سه معیار آلفای کرونباخ، پایایی و روایی همگرا را نشان می‌دهد.

جدول ۴. نتایج سه معیار آلفای کرونباخ، پایایی و روایی همگرا

متغیرها	Alpha ۰/۷>	CR ۰/۷>	AVE ۰/۵>
دگرخواهی	۰/۷۵۴	۰/۸۴۴	۰/۵۷۶
دانش زیست محیطی	۰/۸۲۱	۰/۸۷۱	۰/۵۲۹
آگاهی زیست محیطی	۰/۷۹۱	۰/۸۵۷	۰/۵۴۷
نگرش زیست محیطی	۰/۸۰۳	۰/۸۶۴	۰/۵۵۹
رفتار زیست محیطی	۰/۷۸۸	۰/۸۷۶	۰/۷۰۲

۴.۴. تست طبیعی بودن داده‌ها

یکی از شروط لازم برای انتخاب معادلات ساختاری در تحلیل داده‌ها، نرمال بودن توزیع آنها است. بمنظور سنجش نرمال بودن یا نبودن داده‌ها از آزمون‌های تست نرمال^۱ Kolmogorov و Shapiro استفاده شده است. همانطور که در جدول شماره ۵ قابل مشاهده می‌باشد. میزان معناداری در نتایج آزمون‌های فوق در تمامی متغیرها بالاتر از ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین می‌توانیم توزیع نرمال داده‌ها را تایید نماییم.

۵.۴. بررسی فرضیات پژوهش

۱.۵.۴. فرضیه اول

دگرخواهی بر رفتارهای زیست محیطی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی تاثیر دارد.

با توجه به جدول شماره ۲ ضریب رگرسیونی تأثیر متغیر روحیه‌ی دگرخواهی بر رفتارهای زیست محیطی برابر $0/783$ می‌باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر $1/798$ است، که نشان می‌دهد این ضریب در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار نمی‌باشد. به‌طور کلی نتایج حاصله از برآورد مدل، حاکی از آن است که متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به صورت مستقیم بر رفتارهای زیست محیطی موثر نمی‌باشد.

جدول ۵. نتایج آزمون طبیعی بودن داده‌ها

کولموگروف - اسمیرنف شاپیرو - ویلک

Sig.	Sig.	
۰/۰۵۳	۰/۰۶۶	دگرخواهی
۰/۰۶۳	۰/۰۶۷	رفتار زیست محیطی
۰/۰۷۲	۰/۰۷۹	نگرش زیست محیطی
۰/۰۰۹	۰/۰۶۰	آگاهی زیست محیطی
۰/۰۷۶	۰/۰۷۳	دانش زیست محیطی

۲.۵.۴. فرضیه دوم

هر چه روحیه‌ی دگرخواهی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیشتر باشد، رفتارهای زیست محیطی آنان با حضور متغیر میانجی دانش زیست محیطی بیشتر می‌شود. با توجه به جدول شماره ۲ ضریب رگرسیونی و جدول شماره ۳ نتایج روش بوت استرپ، تأثیر متغیر روحیه‌ی دگرخواهی بر رفتارهای زیست محیطی با حضور متغیر میانجی دانش زیست محیطی برابر $0/736$ می‌باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر $3/646$ است، که نشان می‌دهد این ضریب در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار است. به‌طور کلی نتایج حاصل شده از برآورد مدل، حاکی از آن است که متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به همراه دانش زیست محیطی بر بیشتر شدن رفتارهای زیست محیطی موثر می‌باشد.

۳.۵.۴. فرضیه سوم

هر چه روحیه‌ی دگرخواهی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیشتر باشد. رفتارهای زیست‌محیطی آنان با حضور متغیر میانجی آگاهی زیست‌محیطی بیشتر می‌شود. با توجه به جدول شماره ۲ ضریب رگرسیونی و جدول شماره ۳ نتایج روش بوت استرپ، تاثیر متغیر روحیه‌ی دگرخواهی بر رفتارهای زیست‌محیطی با حضور متغیر میانجی آگاهی زیست‌محیطی برابر $1/482$ می‌باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر $4/356$ است، که نشان می‌دهد این ضریب در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار است. به‌طور کلی نتایج حاصل شده از برآورد مدل، حاکی از آن است که متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به همراه آگاهی زیست‌محیطی بر بیشتر شدن رفتارهای زیست‌محیطی موثر می‌باشد.

۴.۵.۴. فرضیه چهارم

هر چه روحیه‌ی دگرخواهی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بیشتر باشد. رفتارهای زیست‌محیطی آنان با حضور متغیر میانجی نگرش زیست‌محیطی بیشتر می‌شود. با توجه به جدول شماره ۲ ضریب رگرسیونی و جدول شماره ۳ نتایج روش بوت استرپ، تاثیر متغیر روحیه‌ی دگرخواهی بر رفتارهای زیست‌محیطی با حضور متغیر میانجی نگرش زیست‌محیطی برابر $2/037$ می‌باشد، همچنین مقدار ناحیه بحرانی برای این ضریب برابر $4/668$ است، که نشان می‌دهد این ضریب در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار است. به‌طور کلی نتایج حاصل شده از برآورد مدل، حاکی از آن است که متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به همراه نگرش زیست‌محیطی بر بیشتر شدن رفتارهای زیست‌محیطی موثر می‌باشد.

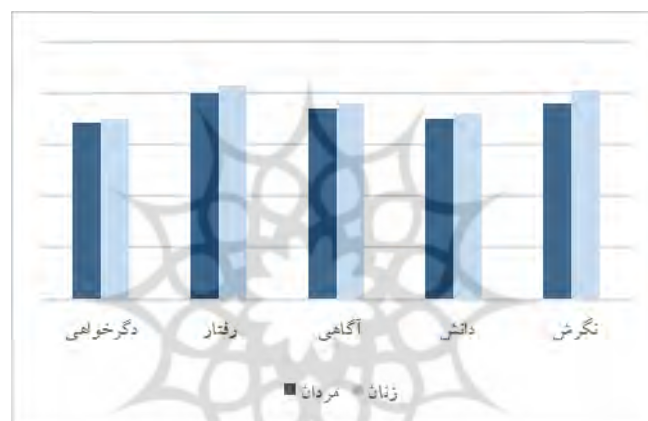
۵.۵.۴. فرضیه پنجم

متغیرهای زمینه‌ای، وضعیت تاهل، جنسیت و سطح تحصیلات، بر دگرخواهی و رفتارهای زیست‌محیطی تاثیر دارد.

بررسی متغیرها در گروه‌های مختلف جنسیت، وضعیت تاهل و سطح تحصیلات

۱.۵.۵.۴. متغیر جنسیت

به منظور سنجش متغیر جنسیت و تأثیر آن بر متغیرهای پژوهش در دو گروه زنان و مردان از آزمون تی دو نمونه مستقل^۱ استفاده شده است. نتایج در شکل ۳ نشان می‌دهد. روحیهی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، دانش زیست محیطی، نگرش زیست محیطی و آگاهی زیست محیطی در زنان بیشتر از مردان بوده است.

شکل ۳. جنسیت و تأثیر آن بر متغیرهای پژوهش

۲.۵.۵.۴. متغیر وضعیت تاهل

برای سنجش متغیر وضعیت تاهل و تأثیر آن بر متغیرهای روحیهی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، دانش زیست محیطی، آگاهی زیست محیطی و نگرش زیست محیطی در دو گروه متاهلین و مجردین از آزمون تی دو نمونه مستقل^۲ استفاده شده است. نتایج در شکل شماره ۴ نشان می‌دهد. روحیهی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، نگرش زیست

1- Independent Samples Test
2- Independent Samples Test

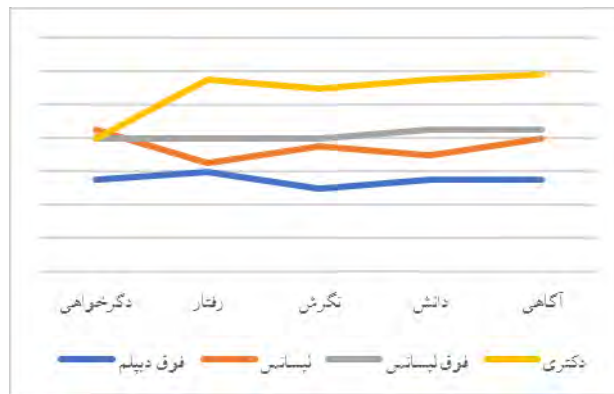
محیطی و آگاهی زیست محیطی به طور معناداری در گروه متاهلین بیشتر از مجردین بوده و در مورد متغیر دانش زیست محیطی تفاوت معناداری بین دو گروه نامبرده وجود ندارد.

شکل ۴. وضعیت تاهل و تاثیر آن بر متغیرهای پژوهش

۳.۵.۵.۴. متغیر سطح تحصیلات

به منظور سنجش سطح تحصیلات و تاثیر آن بر متغیرهای روحیه‌ی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، دانش زیست محیطی، آگاهی زیست محیطی و نگرش زیست محیطی در ۴ سطح تحصیلی دانشگاهی با استفاده از آزمون یک طرفه آنوا^۱ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج در نمودار شماره ۵ نشان می‌دهد. سطح تحصیلات بر روحیه‌ی دگرخواهی تاثیری نداشته ولی رفتارهای زیست محیطی، نگرش زیست محیطی، آگاهی زیست محیطی و دانش زیست محیطی با بالا رفتن سطح تحصیلات افزایش می‌یابد.

شکل ۵. تحصیلات و تأثیر آن بر متغیرهای پژوهش

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اهمیت پژوهش در رابطه با کنش‌های محیط زیستی باعث شده تا جامعه‌شناسان نقش متفاوت‌تر و خلاقانه‌تری برای علوم اجتماعی در مباحث زیست محیطی قائل شوند. ادبیات وسیعی در رابطه با هدف تبیین رفتارهای زیست محیطی وجود دارد که هر کدام بر عوامل تأثیرگذار متفاوتی تأکید داشته‌اند، ولی وجه مشترک همه بررسی‌ها تکیه بر رویکردهای ذهنی انسان و پیامدهای عینی این رویکردها نسبت به محیط زیست می‌باشد. دگرخواهی از جمله کنش‌های اخلاقی‌ست که در بررسی‌های مطالعات خارجی و در نظریات صاحب نظرانی چون؛ دورکیم، آگوست کنت، اسکوارتز، استرن و اولریش‌بک به عنوان کنشی که در تمام لحظات زندگی انسان می‌تواند وجود داشته باشد و رفتار و نگرش وی را تحت تأثیر قرار دهد مورد توجه قرار گرفته است، همانطور که بخشی از زندگی هر انسانی را رفتارها و کنش‌های زیست محیطی تشکیل می‌دهد می‌توان انتظار داشت دگرخواهی، خصوصاً در جامعه‌ای که تهدیدات زیست محیطی با شتابی فزاینده رو به افزایش است می‌تواند بر رفتارهای زیست محیطی انسان تأثیر داشته باشد. افراد هر جامعه بر حسب شرایط خاص اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی خود برخورد متفاوتی نسبت به محیط زیست دارند، و

هیچ‌کس نمی‌تواند این ادعا را مطرح کند که پیدایش مواد آلوده‌کننده در زمین نتیجه دگرگونی‌های طبیعی و مستقل از اراده انسان است؛ لذا تبیین رفتار افراد در قبال محیط زیست موضوع مهمی است.

بدین منظور، این دستاورد علمی با هدف بررسی تاثیر روحیه‌ی دگرخواهی بر رفتارهای زیست محیطی با حضور سه متغیر میانجی آگاهی زیست محیطی، دانش زیست محیطی و نگرش زیست محیطی به روش پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری، افراد دارای تحصیلات دانشگاهی در چهار مقطع فوق‌دیپلم، لیسانس، فوق لیسانس و دکتری انتخاب شده‌اند. تعداد این افراد ۱۶۶۲ نفر بوده که به روش نمونه‌گیری متناسب با حجم، با حجم نمونه ۳۲۰ نفر طبق فرمول کوکران و جدول مورگان انجام شده است. ابزار استفاده شده تکنیک پرسشنامه از نوع طیف لیکرت می‌باشد. سوالات در شش بخش جمعیت‌شناختی، روحیه‌ی دگرخواهی، نگرش زیست محیطی، دانش زیست محیطی، آگاهی زیست محیطی و رفتارهای زیست محیطی طراحی شده‌اند. ملاک ارزشیابی پرسشنامه روایی‌سازه به روش تحلیل عامل تاییدی، روایی‌همگرا از طریق آزمون میانگین واریانس استخراجی و روایی محتوا به صورت برگزاری جلسات با حضور متخصصان و اساتید مربوطه انجام شده است. به منظور پایایی ابزار بکارگرفته شده از ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شده است. با توجه به اینکه اعداد آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (سازگاری درونی) و AVE همگی در بازه مربوطه می‌باشند می‌توان مناسب بودن وضعیت پایایی و روایی همگرای مدل پژوهش را تایید کرد. تجزیه و تحلیل دیتای جمع‌آوری شده توسط نرم‌افزارهای amos و spss صورت پذیرفته است.

به منظور بررسی فرضیات، از مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. آزمون تی دو نمونه مستقل و آزمون یک طرفه آنوا برای مقایسه گروه‌ها و آزمون‌های شاپیرو و کولموگروف به منظور تست طبیعی بودن داده‌ها انتخاب شده‌اند. در برازش مدل، متغیر مستقل و وابسته و همچنین متغیرهای میانجی نیز مقدارنسبی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها را

به گونه مشترک از طریق مدل ارزیابی می‌کند. همچنین نتایج روش بوت‌استرپ و ضرایب رگرسیونی تحقیق نمایانگر، برازش مناسب بوده و از تمامی شاخص‌ها این‌گونه استنباط شده که مدل پژوهش از برازش مطلوبی برخوردار بوده است.

یافته‌های پژوهش نشان داد، نتایج بررسی فرضیات با نظریه رفتار زیست محیطی اسکوارتز^۱، نظریه ارزش و هنجار و باور استرن^۲ و نظارت درونی شده در وجدان جمعی امیل دورکیم^۳ و تحقیق استفا نودی (۲۰۲۰) و همچنین تحقیق اسلوت (۲۰۱۸) و نیز تحقیق پولی (۲۰۰۰) و نتایج تحقیقات دانشکده تحصیلات تکمیلی علوم انسانی و اجتماعی کنتکا آروگا، دانشگاه سایتاما در سال (۲۰۲۰) مطابقت دارند.

طبق نتایج حاصل شده از برآورد مدل در فرضیه اول متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به صورت مستقیم بر رفتارهای زیست محیطی موثر نمی‌باشد. در فرضیه دوم متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به همراه دانش زیست محیطی بر بیشتر شدن رفتارهای زیست محیطی موثر می‌باشد. در فرضیه سوم متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به همراه آگاهی زیست محیطی بر بیشتر شدن رفتارهای زیست محیطی موثر بوده، و در فرضیه چهارم؛ متغیر روحیه‌ی دگرخواهی به همراه نگرش زیست محیطی بر بیشتر شدن رفتارهای زیست محیطی موثر می‌باشد، و در نهایت در فرضیه پنجم؛ مقایسه متغیرهای پژوهش در دو گروه متاهلین و مجردین نشان داد روحیه‌ی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، نگرش زیست محیطی و آگاهی زیست محیطی به طور معناداری در گروه متاهلین بیشتر از مجردین بوده و در مورد متغیر دانش زیست محیطی تفاوت معناداری بین دو گروه نامبرده وجود ندارد. مقایسه متغیرهای پژوهش در دو گروه زنان و مردان نشان می‌دهد روحیه‌ی دگرخواهی، رفتارهای زیست محیطی، دانش زیست محیطی، نگرش زیست محیطی و آگاهی زیست محیطی در زنان بیشتر از مردان بوده است. مقایسه متغیرهای پژوهش در گروه‌های سطح تحصیلات نشان داده است سطح

1- Squartz

2- Stern

3- Durkheim

تحصیلات بر روحیه‌ی دگرخواهی تأثیری نداشته ولی رفتارهای زیست محیطی، نگرش زیست محیطی، آگاهی زیست محیطی و دانش زیست محیطی با بالا رفتن سطح تحصیلات افزایش می‌یابد.

به بیانی دیگر؛ همانطور که اسکوارتز استدلال نمود رفتارهای دگرخواهانه هنگامی رخ می‌دهد که افراد از هنجارهای شخصی با توجه به رفتارهای ویژه برخوردار باشند، در حقیقت هنجارهای اجتماعی، هنجارهای شخصی مورد پذیرش ما را تشکیل می‌دهند و بدین ترتیب، هرگاه انسان از عواقب رفتارهایی که باعث صدمه رساندن به محیط زیست می‌شود مطلع گردد، نگرشش در رابطه با محیط زیست، به نوعی مسئولیت‌پذیری نسبت به حفظ و سلامت محیط پیرامون خود تغییر رفتار پیدا می‌کند؛ در این حالت، دگرخواهی به هنجاری اجتماعی - شخصی مبدل شده که خود منجر به رفتارهای زیست محیطی بیشتری می‌شود که در نهایت می‌تواند، به بهبود استانداردهای زندگی مردم و اهمیت بیشتر نسبت به محیط زیست مبدل شود. بنابراین با توجه به نتایج بدست آمده از پژوهش حاضر، می‌توان اینطور استنباط نمود؛ افراد دگرخواه‌تر هرگاه به آگاهی و دانش زیست محیطی دست یابند، رفتارهای محیط زیستی بیشتری نسبت به کسانی که کمتر دگرخواهند از خود نشان می‌دهند. بدین منظور فرهنگ سازی در جهت افزایش آگاهی و دانش زیست محیطی همراه با ترویج فرهنگ روحیه‌ی دگرخواهی می‌تواند بر افزایش رفتارهای زیست محیطی تأثیر گذار باشد.

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌گردد

با ایجاد طرح‌های بلند مدت و تخصیص یافتن بودجه، به منظور ترویج فرهنگ دگرخواهی و آگاهی زیست محیطی در جهت بیشتر شدن رفتارهای زیست محیطی اقداماتی صورت پذیرد.

کتابنامه

۱. امام قلی، ل.، و صالحی، ص. (۱۳۹۱). مطالعه تجربی رابطه آگاهی و رفتارهای زیست محیطی (مطالعه مناطق شهری و روستایی شهرستان سنندج). *مسائل اجتماعی ایران*، ۳(۱)، ۱۲۱-۱۴۷.
۲. بردباریان، ف. (۱۳۹۴). تأثیر باورها و نگرش‌های زیست محیطی مصرف کنندگان بر رفتار زیست محیطی آن‌ها (پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد رشته مدیریت اجرایی). دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۳. دواس. دی. ای. (۱۳۷۶). *پیمایش در تحقیقات اجتماعی* (ه. نائبی، مترجم). تهران: نشر نی.
۴. سلامت، ل. (۱۳۹۹). *رابطه سطح آگاهی، نگرش و رفتار زیست محیطی با گونه شناسی گردشگران دیدارکننده از جزیره قشم* (پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد رشته مدیریت جهانگردی). دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.
۵. شبیری، م.، می بودی، ح.، و امام قلی، ل. (۱۳۹۱). *تحلیلی در خصوص ضرورت توجه به آگاهی محیط زیست در بخش گردشگری شهر مشهد. فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه ریزی و توسعه گردشگری*، ۱(۳)، ۱۶۶-۱۸۸.
۶. صالحی، ا.، و آقا محمدی، ع. (۱۳۸۷). *بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران. فصلنامه تعلیم و تربیت*، (۹۵)، ۹۱-۱۱۷.
۷. علوی مقدم، م.، مکنون، ر.، ناصری، ع.، خان محمدی، م.، و افتخاری یگانه، ی. (۱۳۹۱). *ارزیابی آگاهی-نگرش و عملکرد دانشجویان دانشگاه صنعتی امیرکبیر در خصوص محیط زیست. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست*، ۱۴(۴)، ۱۴۷-۱۵۴.
۸. غفاری، ز. (۱۳۹۸). *پیش بینی رفتارهای محیط زیست بر اساس آگاهی زیست محیطی با دانش، نگرش و انگیزه زیست محیطی* (پایان نامه منتشر نشده کارشناسی ارشد رشته روانشناسی). دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.
۹. فیروزی، م.، ده چشمه، م.، و سعیدی، ج. (۱۳۹۶). *ارزیابی شاخص‌های ناپایداری زیست محیطی با تأکید بر آلودگی آب آلودگی خاک و آلودگی صدا با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی AHP در کلان شهر اهواز. علوم و تکنولوژی محیط زیست*، ۱۹(۳)، ۶۸-۸۱.

۱۰. گلچین، م.، حسینی، م.، امامعلی‌زاده، ح.، و عناصری، ع. (۱۳۹۵). تحلیل تجربی رابطه عوامل اجتماعی با گرایش بر رفتارهای نوع دوستانه (مورد مطالعه: شهروندان همدان). *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۱۹(۶)، ۸۵-۱۱۲.
۱۱. مظفری، ز.، و متفکر آزاد، م. م. (۱۳۹۸). تأثیر سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی بر آلودگی زیست‌محیطی استان‌های ایران. *مجله علمی-پژوهشی تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۶(۱)، ۹۷-۱۲۸.
۱۲. واقفی، ا.، و حقیقتیان، م. (۱۳۹۴). نقش سرمایه فرهنگی در رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی (مطالعه تجربی شهر شیراز). *مجلس و راهبرد*، ۲۲(۸۴)، ۳۷۰-۳۹۳.
۱۳. ویسی، ه.، و زرندیان، ا. (۱۳۹۱). ارزیابی آگاهی و دانش شهروندان در مورد محیط‌زیست. *فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۱(۱)، ۳۵-۴۲.
۱۴. یعقوبی، ج.، و نجف‌لو، پ. (۱۳۹۵). واکاوی موانع رعایت رفتارهای محیط زیستی مناسب از سوی شهروندان (مورد مطالعه شهرستان زنجان). *نشریه محیط‌زیست طبیعی*، ۶۹(۲)، ۵۶۵-۵۷۹.
15. Akpan, U., & E Abang, D. (2014). *Environmental quality and economic growth: A panel analysis of the "U" in Kuznets*. Retrieved from https://mpira.uni-muenchen.de/54461/1/MPRA_paper_54461.pdf
16. Al-Mulali, U., Saboori, B., & Ozturk, I. (2015). Investigating the environmental Kuznets curve hypothesis in Vietnam. *Energy Policy*, 76, 123-131.
17. Arouri, M., Shahbaz, M., Onchang, R., Islam, F., & Teulon, F. (2014). Environmental Kuznets curve in Thailand: cointegration and causality analysis. *The Journal of Energy and Development*, 39, 149-170.
18. Begum, R. A., Sohag, K., Abdullah, S. M. S., & Jaafar, M. (2015). CO 2 emissions, energy consumption, economic and population growth in Malaysia. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 41, 594-601.
19. Bentley, I. H. (2013). Environmental crises in world history. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 77, 108-115.
20. Durkeim, E. (1993). *Sociology and philosophy*. London: Routledge.
21. Kentaka Aruga. (2020). *Graduate school of humanities and social sciences*. Retrieved from <https://jpcup.niad.ac.jp/institute/0164/2X25.html>
22. Kollmus, A., & Agyman, J. (2014). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.

23. Lan, J., & Munro, A. (2013). Environmental compliance and human capital: Evidence from Chinese industrial firms. *Resource and Energy Economics*, 35(4), 534-557.
24. Lee, E., Park, N.-K., & Han, J. H. (2013). Gender difference in environmental attitude and behaviors in adoption of energy-efficient lighting at home. *Journal of Sustainable Development*, 6(9), 36-50.
25. Matarrita-Cascante, D., Sene-Harper, A., & Stocks, G. (2015). International amenity migration: Examining environmental behaviors and influences of amenity migrants and local residents in a rural community. *Journal of Rural Studies*, 38, 1-11.
26. Milfont, T. L., & Gouveria, V. (2006). Time perspective and values: An exploratory study of their relation to environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, 26(1), 72-82.
27. Monzo, C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, 25(1), 67-86.
28. Mujcic, R., & Frijters, P. (2011). *Altruism in society: Evidence from a Natural Experiment in volunteering commuter*. IZA Discussion Paper No. 5648, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1820939>
29. Mugableh, M. I. (2013). Analysing the CO2 emissions function in Malaysia: Autoregressive distributed lag approach. *Procedia Economics and Finance*, 5, 571- 580.
30. Ozmete, E. (2011). Understanding of social capital with ecosystem approach. *Approach in International Journal of Academic Research*, 3(3), 333-339.
31. Pilivin, Jane Allyn & Charng. (2014). Altruism: A review of recent theory and research. *Annual Review of Sociology*, 16, 27-65.
32. Pooley, J. A., & Oconnor, A., (2000). Environmental education and attitudes: Emotions and beliefs are what is needed. *Environment and Behavior*, 32(5), 711-723
33. Prasad, J., Khoiyangbam, R. S., & Gupta, N. (2015). Environmental sciences: Scope and importance. In R. S. Khoiyangbam, & N. Gupta (Eds.), *Introduction to environmental sciences* (pp. 1-13). TERI: New Delhi, India.
34. Schowartz, S .H. (2007). Normative influences on Altruism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 10, 221-279.
35. Sloot, D., Kutlaca, M., Medugorac, V., & Carman P. (2018). Recycling alone or protesting together? Values as a basis for pro-environmental social change actions. *Frontiers in Psychology*, 9, 1229.

36. Spangenberg, J. H., Fuad -Luke, A. J., & Blincoe, K. (2010). Design for sustainable production and consumption. *Journal of Cleaner Production*, 18(15), 1485-1493.
37. De Dominicis, S., Schultz, P. W., & Bonaiuto M. (2017). Protecting the environment for self-interested reasons: Altruism is not the only pathway to sustainability. *Frontiers in Psychology*, 8, 1065.
38. Stern, P. (2000). Toward a coherent theory of Environmentally significant behavior. *Journal of Sociological Issues*, 56(3), 407-424.
39. Strada-Vidal, C. I., & Tojar-Tlurtado, J. C. (2017). College student knowledge and attitudes related to sustainability Education and Environmental health. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 237, 386-392.

